

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САМОПОВАГИ
У СТУДЕНТІВ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B19z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Марінова Анна Василівна

Керівник:
Данчук Юлія Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:
Логвіна Оксана Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та
практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ САМОПОВАГИ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	6
1.1. Психологічний зміст поняття «самоповага особистості»	6
1.2. Вікові особливості прояву та структура самоповаги особистості	18
1.3. Обґрунтування психологічних умов формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти	32
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ САМОПОВАГИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА.....	44
2.1. Організаційно-методичний інструментарій вивчення самоповаги в студентському віці	44
2.2. Якісні та кількісні показники особливостей прояву структурних компонентів самоповаги в студентському віці.....	55
2.2.1. Оцінка розвитку когнітивного компонента в структурі самоповаги студентів	57
2.2.2. Специфіка розвитку емоційно-ціннісного компонента в структурі самоповаги студентів.....	65
2.2.3. Розвиненість поведінкового компонента самоповаги в студентському віці	69
2.3. Встановлення рівнів розвитку самоповаги в студентському віці	73
Висновки до другого розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни, що відбуваються в Україні, обумовлюють перегляд життєвих принципів та цінностей кожної людини, що, у свою чергу, не може не впливати на формування та становлення особистості. У зв'язку з цим викликом часу стає максимальне розкриття потенціалу кожної людини, сприяння її саморозвитку та самореалізації, які детермінують прояв самоповаги особистості. Вивчення самоповаги як психологічного явища набуває особливої значущості в контексті формування особистості студента на сучасному етапі розвитку суспільства як суб'єкта, що активно опановує суспільний досвід. З огляду на це, актуалізується проблема створення цілеспрямованих психологічних умов формування самоповаги в студентському віці.

Науковим підґрунтям для розгляду проблеми самоповаги виступили праці видатних вітчизняних і зарубіжних науковців, які вивчали самоповагу як важливий компонент самосвідомості особистості (К. Абульханова, І. Кон, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл); як елемент системи самоставлення (С. Панталеєв, В. Столін та інших); як ціннісне ставлення особистості до себе крізь призму життєвих смислів (Р. Ануфрієва, І. Бех, Є. Головаха, О. Злобіна, І. Кон, В. Татенко, Т. Титаренко); як внутрішнє усвідомлення і оцінку особистістю самої себе (Г. Каплан, С. Коперміт, Л. Уелс, Р. Уайлі). Досліджувались сутнісні характеристики самоповаги (Х. Каплан, І. Кон, Дж. Марвел, К. Роджерс, В. Сафін, Л. Уелс); структурні складові (О. Колишко, С. Панталеєв, А. Петровський, Н. Сарджвеладзе, В. Столін); роль самоповаги у функціонуванні особистості (А. Адлер, Р. Бернс, У. Джеймс, І. Кон, А. Маслоу, К. Роджерс, М. Розенберг, В. Столін та ін); механізми формування сталої позитивної самоповаги та порушення її нормального розвитку (Р. Бернс, М. Лісіна, В. Столін, І. Чеснокова, К. Хорні та інші). Останнім часом науковці більш ґрунтовно почали досліджувати формування самоповаги на різних етапах онтогенезу: у дошкільному та молодшому шкільному віці самоповага формується під впливом оцінки дорослими дитини (В. Горбатих, Н. Дятленко,

Г. Ліпкіна); самоповага у підлітків розвивається гетерохронно, з переважанням оцінного над емоційним самоставленням (Т. Манько, І. Чеснова); у юнацькому віці становлення самоповаги обумовлено попереднім процесом формування особистості та переходить на новий рівень, коли загальна самооцінка відображає відповідність поведінки власним поглядам, переконанням і результатам діяльності (С. Герасіна, О. Камінська, Л. Кьор).

Незважаючи на представленість широкого спектру досліджень, у психологічних працях майже не приділяється увага вивченню психологічних умов формування самоповаги у студентів, тоді як їх виявлення розкриє можливості забезпечення особистісного зростання через формування самоповаги в студентському віці.

Таким чином, значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження: «Психологічні чинники формування самоповаги у студентів».

Об'єкт дослідження – самоповага особистості юнацького віку.

Предмет дослідження – психологічні умови формування самоповаги у здобувачів закладів вищої освіти.

Мета дослідження полягає в емпіричному виявленні психологічних особливостей розвитку структурних складових самоповаги; в обґрунтуванні психологічних умов формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти.

В основу дослідження було покладено **припущення** про те, що самоповага в студентському віці як структурно складне особистісне утворення в звичайних умовах розвивається недостатньо, а її формування буде більш успішним при створенні певних психологічних умов, спрямованих на гармонізацію складових самоповаги студентів закладів вищої освіти методами активного соціально психологічного навчання.

Для досягнення поставленої мети та згідно з висунутим припущенням нами було виокремлено такі **завдання**:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення проблеми самоповаги як

особистісного утворення.

2. Теоретично обґрунтувати психологічні умови формування самоповаги у здобувачів вищої освіти.
3. Емпірично дослідити особливості сформованості структурних компонентів самоповаги студентів та рівні її розвитку.

Методи дослідження. Відповідно до визначеної мети та сформульованих завдань було використано такі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, порівняння, систематизація й узагальнення філософської та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;

- *емпіричні*: цілеспрямоване спостереження; тестування; індивідуальні та групові бесіди; аналіз продуктів діяльності. Психодіагностичні методики, використані на різних етапах дослідження.

- *математико-статистичні* методи обробки експериментальних даних на базі пакету статистичних програм IBM SPSS-20 (коефіцієнт кореляції Пірсона, *t*-критерій Стьюдента, критерій ϕ^* – кутового перетворення Фішера).

База дослідження: Психодіагностичне дослідження проводилося на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, серед студентів освітньої професійної програми «Бакалавр». До дослідження було залучено 50 респондентів студентського віку.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів:

- визначено поняття «самоповага в студентському віці» як складне особистісне утворення, яке змістовно обумовлено віковими новоутвореннями і включає когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий компоненти й виявляється в усвідомленому визнанні власних сильних і слабких сторін та їх безумовному прийнятті, ціннісно-позитивному ставленні до себе та оцінці власних досягнень у різних сферах життя; виокремлено структурні компоненти, критерії та конструкти самоповаги у студентів закладів вищої освіти: *когнітивний* – усвідомлення себе як носія позитивних соціально бажаних характеристик (розуміння сутності самоповаги, уявлення про себе, адекватна самооцінка, здатність до самопізнання в процесі взаємодії);

емоційно-ціннісний – суб'єктивізація ціннісного ставлення до себе, емоцій, почуттів і сенсоутворювальних мотивів як основи загальної життєвої установки щодо себе (ціннісне ставлення до себе, позитивні емоції та почуття до себе, сенсоутворювальні мотиви життєвих установок щодо себе); *поведінковий* – здатність до незалежності та свободи у прийнятті рішень стосовно себе та їх реалізації (конкретні дії стосовно себе, прагнення досягнення успіху, впевнена поведінка, постановка і реалізація цілей); обґрунтовано психологічні умови формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти (усвідомлене уявлення про себе; адекватна самооцінка; ставлення до себе, як до іншого; оцінка іншими власних досягнень; взаємодія зі значущими іншими; позитивна мотивація стосовно себе; реалізація власного потенціалу впевненості в собі; потреба в досягненні успіху); досліджено особливості розвитку структурних компонентів самоповаги, рівні її сформованості (високий, середній, низький), обґрунтовано та апробовано модель і психологічну програму формування самоповаги у студентському віці, спрямовану на гармонізацію її складових шляхом актуалізації визначених психологічних умов;

- *розширено та доповнено* наукові уявлення про процес становлення та формування самоповаги особистості в юнацькому віці;

- *набула подальшого розвитку* система знань про структуру та зміст самоповаги особистості як психологічного феномену.

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості використання пакету діагностичних методик формування самоповаги у студентському віці практичними психологами, викладачами закладів вищої освіти та кураторами академічних груп у виховній роботі зі студентами.

Надійність і вірогідність дослідження забезпечувалися теоретичним і методологічним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; застосуванням відповідних меті дослідження способів апробації результатів констатувального експерименту; адекватністю методів дослідження його завданням; використанням адекватних меті дослідження методів математичної

статистики.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження обговорювалися й отримали схвалення на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на Європейському просторі».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (81 найменування, з яких 24 іноземною мовою) і додатків. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку. Основний зміст роботи викладено на 89 сторінках.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення й емпіричне вивчення проблеми психологічних умов формування самоповаги в студентському віці, яке виявилось у теоретичному обґрунтуванні сутності поняття «самоповага у студентському віці», виявленні структури, критеріїв і рівнів прояву самоповаги в студентському віці, визначенні психологічних умов формування досліджуваного утворення, розробці психологічної моделі й програми формування самоповаги в студентському віці.

1. Самоповага як особистісне утворення є емоційно-ціннісною складовою самосвідомості й виявляється в позитивному ставленні до себе, прийнятті себе, визнанні власної соціальної і людської цінності; обумовлюється рівнем домагань і досягнень власних цілей. Формування самоповаги обумовлено повагою інших, контактами зі значущими іншими, досвідом спілкування та діяльності, ситуацією успіху, сталістю і стійкістю образу-Я, самовираженням, мотивом самоповаги, відчуттям власної компетентності, досягненням успіху, незалежністю та свободою у прийнятті рішень.

Самоповага в студентському віці є складним особистісним утворенням, яке змістовно обумовлюється віковими новоутвореннями та включає когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий компоненти й виявляється в усвідомленому визнанні власних сильних і слабких сторін та їх безумовному прийнятті, ціннісно-позитивному ставленні до себе, оцінці власних досягнень у різних сферах життя.

Виділено структурні компоненти самоповаги: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Критерієм розвитку когнітивного компонента є усвідомлення себе носієм позитивних соціальних характеристик; до його конструктів віднесено розуміння сутності самоповаги, уявлення про себе, адекватна самооцінка, пізнання себе у процесі взаємодії. Критеріями розвитку емоційно-ціннісного компонента виступає суб'єктивізація ціннісного ставлення до себе, емоцій, почуттів і сенсоутворювальних мотивів як основи загальної

життєвої установки щодо себе; конструкти – ціннісне ставлення до себе, позитивні емоції, почуття та сенсоутворювальні мотиви, життєві установки щодо себе. Критерієм розвитку поведінкового компонента є здатність до незалежності та свободи у прийнятті рішень стосовно себе та їх реалізації, а конструктами є постановка та реалізація цілей, спрямованих на досягнення успіху та конкретні дії стосовно себе, що ґрунтуються на впевненій поведінці.

Психологічною основою формування самоповаги в студентському віці виступає комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних умов, визначених на основі теоретичного аналізу, до яких ми віднесли: усвідомлене уявлення про себе; адекватну самооцінку; ставлення до себе, як до іншого; оцінку іншими своїх досягнень; взаємодію зі значущими іншими; позитивну мотивацію стосовно себе; реалізацію власного потенціалу впевненості в собі; потребу в досягненні успіху.

2. Емпірично досліджено особливості прояву структурних компонентів самоповаги в студентському віці відповідно до визначених критеріїв і конструктів. Вивчення когнітивного компонента показало, що у студентів переважає середній та низький рівень когнітивної усвідомленості, виявлено нестійку самооцінку, що засвідчує незрілість і залежність від підтримки й оцінки оточуючих. Дослідження емоційно-ціннісного компонента самоповаги дозволило констатувати, що переважна більшість досліджуваних має середній рівень його розвитку, у них недостатньо виражені сенсоутворювальні мотиви життєвих установок щодо себе. Вивчення ціннісного ставлення до себе й позитивних емоцій і почуттів стосовно себе знаходиться на середньому рівні. У показниках поведінкового компонента виявлено найменшу кількість респондентів з низьким рівнем розвитку цього компонента порівняно з двома іншими, що вказує на позитивні зрушення у розвитку індивідуальної системи прийняття рішень стосовно себе та їх реалізації.

3. Згідно з теоретично встановленими критеріями розвитку самоповаги в студентському віці, спираючись на якісні показники структурних компонентів

досліджуваного особистісного утворення, було встановлено такі рівні самоповаги: *високий рівень самоповаги* в студентському віці, що характеризується розвиненим уявленням про самого себе, адекватним рівнем самооцінки, позитивним ставленням до себе, схильністю усвідомлювати себе носієм соціально бажаних характеристик, інтересом до самого себе, безумовним прийняттям себе, прагненням до високої оцінки власних досягнень оточуючими, упевненістю в собі, незалежністю, здатністю розраховувати на власні сили у складних ситуаціях, високою активністю, товариськістю, реалістичним рівнем домагань, прагненням до поліпшення власних досягнень, самовдосконалення, вирішення все більш складних завдань, до досягнення складних цілей; *середній рівень* – це недостатньо повне уявлення про самого себе, нестійка самооцінка, середній рівень товарищкості, очікування позитивного ставлення до себе від оточуючих, прагнення до соціального схвалення, критичне ставлення до самого себе, спокійні емоційні реакції, помірний рівень домагань, стабільність і успішність у вирішенні завдань середньої складності, відсутність прагнення поліпшити власні досягнення та здібності й перейти до більш складних цілей; *низький рівень*, який вказує на несформоване уявлення про себе, неадекватну самооцінку, незадоволеність власною поведінкою, низький рівень прийняття самого себе, зневіру у власних силах, відчуття меншовартості, нездатність дотримуватися прийнятої лінії поведінки, залежність від зовнішніх обставин і оцінок, самозвинувачення; низький або нереалістично занижений рівень домагань, вибір занадто легких та простих цілей, «комплекс неповноцінності». Емпіричне вивчення самоповаги показало переважання середнього рівня її розвитку у студентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективи її вивчення пов'язані з подальшим дослідженням психологічних умов і механізмів формування самоповаги в людей дорослого віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфриева Р. А., Головаха Е. И., Донченко Е. А. Стиль жизни личности. Теоретические и методологические проблемы. Киев : Наукова думка, 1982. 372 с.
2. Астахова В. И. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций. Харьков: НУА, 2010. 404 с.
3. Бех І. Д. Біля витоків сутності особистості. *Шлях освіти*. 1999. № 2. С. 10–14.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с
5. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 250 с.
6. Богуш А. М. Хрестоматія з духовно-морального виховання дошкільників. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. 243 с.
7. Боришевський М. Й., Киричук О. І. Самосвідомість як детермінанта саморозвитку особистості. *Тези доповідей та матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Ментальність. Духовність»* (Луцьк, 18–23 червня 1994 р.). Київ – Луцьк, 1994. 1 частина, 3 розділ. С. 406–408.
8. Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : збірник наукових праць*. 2017. Вип. 6 (51). С. 53–64.
9. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
10. Варченко І. Особистість, колектив, соціум: взаємодія та перспективи розвитку. Одеса : Форум, 2006. 388 с.
11. Великий тлумачний словник української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

12. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднейчук та ін. Вид. 2-ге. Київ : Каравела, 2009. 400 с.
13. Герасіна С. В. Асертивна поведінка як передумова формування почуття власної гідності та самоповаги студентської молоді. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Кам'янець-Подільський : «Аксиома», 2010. Випуск 10. С. 142.
14. Горбатих В. В. Індивідуальні особливості самоствалення старшого дошкільника в структурі життєвих орієнтацій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2019. 245 с.
15. Долинська Л. В., Пенькова О. І. Самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 12 : Психологічні науки*. Київ, 2016. С. 18–25.
16. Дусавицкий А. К. Развитие личности в студенческом коллективе в зависимости от сформированности учебно-профессиональных интересов : учебно-методическое пособие. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 32 с.
17. Дятленко Н. М. Психологічні умови формування самоповаги у дошкільників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ, 2002. 205 с.
18. Дятленко Н. М. Теоретико-методологічні засади дослідження самоповаги в ранньому онтогенезі. *Проблеми загальної та педагогічної психології* / за ред. С. Д. Максименко. Київ, 2005. Т. VII. Вип. 5. С. 166–170.
19. Злобіна О. Обистість як суб'єкт соціальних змін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2004. 400 с.

20. Камінська О. В. Гендерні особливості формування самоставлення в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.05 / Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Київ, 2008. 24 с.
21. Кёр Л.С. Формирование самоуважения у современных студентов : дис.... докт. психол. наук : 19.00.07 / Кишневский государственный педагогический университет имени Иона Крянгэ. Кишнев, 2012. 231 с.
22. Кононко Е. Л. Чтобы личность состоялась. Киев : Радянська школа, 1991. 221 с.
23. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищих навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
24. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
25. Кричевский Р. Л. Самоэффективность и акмеологический подход к исследованию личности. *Акмеология*. 2001. № 1. С. 47–52.
26. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : наукова монографія / С. Д. Максименко. Київ : В-во “КММ”, 2006. 255 с.
27. Малихіна О. А. Динаміка змін складників структурних компонентів самоповаги в студентському віці: реалізація корекційно-розвивальної програми. *Психологічний часопис : науковий журнал* / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2020. № 4. Вип. 6. С. 248–256. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.4.21>
28. Малихіна О. А. Дослідження емоційно-ціннісного компонента в структурі самоповаги студентів. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. № 1 (11). С. 51–55.

- 29.О. А. Дослідження когнітивного компонента в структурісамоповаги студентів. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. Київ, 2017. Вип. 6. С. 249–257.
- 30.Малихіна О. А. Обґрунтування психологічних умов формування самоповаги у студентському віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2015. № 1. С. 106–110.
- 31.Малихіна О. А. Основні напрями та підходи в дослідженні самоповаги 204 особистісного утворення. *Збірник наукових праць Запорізького національного університету (Проблеми сучасної психології)*. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. № 1 (6). С. 136–143.
- 32.Малихіна О. А. Психологічні характеристики самоповаги особистості. *Збірникнаукових праць Запорізького національного університету (Проблеми сучасної психології)*. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. № 1 (7). С. 154–160.
- 33.Малихіна О. А. Теоретичне обґрунтування моделі формування самоповаги в студентському віці. *Психологічний часопис : науковий журнал / за ред. С. Д. Максименка*. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2020. № 3. Вип. 6. С. 144–153. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.3.14>
- 34.Малихіна Т. П., Сердюк Н. І. Технологія корекційно-розвивальної роботи з підлітками. Бердянськ : БДПУ, 2015. 131 с.
- 35.Манько Т. А. Теоретико-методологічні засади формування самоповаги учнів шкіл-інтернатів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 390–398.
- 36.Павелків Р. В., Безлюдна В. І., Корчакова Н. В. Просоціальний розвиток особистості : монографія. Рівне : РДГУ, 2013. 380 с.
- 37.Петренко Т. В. Повага і самоповага – визначальні риси особистості майбутнього соціального працівника. *Теоретико-*

- методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (2). С. 110–119.
- 38.Петрученя Г. Г. Студентська молодь другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у фокусі історично-педагогічного дослідження: конкретизація поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Класичного приватного університету. Запоріжжя, 2013. Вип. 28. С. 30–34.
- 39.Приходько Ю. О. Моральне виховання дітей-дошкільників засобами спільної діяльності. Київ, 1982. 15 с.
- 40.Просандеєва Л. Є. Психолого-педагогічні умови становлення автономності особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 7, Вип.38. С. 396-407.
- 41.Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. Тбилиси : Мецниереба, 1989. 204 с.
- 42.Сарджвеладзе Н. И. Структура самоотношения личности и социогенные потребности. *Проблемы формирования социогенных потребностей*. Тбилиси : Мицниереба, 1974. С. 103–107.
- 43.Сковорода Г. Сад божественних пісень: для ст. шк. віку / упор. В. О. Шевчук. Київ : Школа, 2007. 37 с.
- 44.Скориніна-Погребна О. В. Студентська молодь як потенційна економічна еліта суспільства. *Український соціум* : науковий журнал. Київ, 2010. (32). С. 83–91.
- 45.Сохань Л. В. Життєтворчість особистості як нова освітня стратегія. *Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посібник* : у 2 ч. / ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін. Київ : ІЗМН, 1997. Ч. 1: Теорія і технологія життєтворчості. С. 12–23.
- 46.Співак Л. М. Вікова динаміка національної самореалізації особистостів юності. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Кам'янець- Подільський, 2015. С. 546–557.

- 47.Ставицька С. О., Кутішенко В. П. Теоретичне обґрунтування розвитку структури самосвідомості особистості. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. Київ, 2016. С. 140–147.
- 48.Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані педагогічні твори : в 5 т.* Київ, 1976. Т. 1. С. 59–206.
- 49.Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
- 50.Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості : 2-е вид. Київ : Каравела, 2013. 372 с.
- 51.Тищенко С. П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я. *Психологія : респ. наук.-метод. збірн.* Київ : Рад. школа, 1983. Вип. 22. С. 3–19.
52. Тищенко С. П. Я хороший. *Дошкільне виховання*. 1985. № 1. С. 4–5.
- 53.Черняк А. І., Костюкова Н. В. Самосвідомість людини як головний механізм актуалізації її Я-концепції. *Вісник Національної академії оборони України*. 2008. № 3 (7). С. 112–117.
54. Шакуров Р. Х. Виховання чесності і гідності. Київ : Знання, 1966. 43 с.
- 55.Шахвердова А. П. Потреба досягнення та її вплив на успішність адаптації студентів-першокурсників. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017 (50), Issue: [URL:http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/a_p_shahverdova_the_need_for_achievement_and_its_influence_on_the_success_of_the_adaptation_of_firs_t-year_students.pdf](http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/a_p_shahverdova_the_need_for_achievement_and_its_influence_on_the_success_of_the_adaptation_of_firs_t-year_students.pdf) (дата звернення: 01.10.2022)
- 56.Шевченко Н. Ф. Теоретичні підходи до розуміння поняття «самоповага» в історичному поступі психологічного знання. *Наука і освіта*. 2015. № 11-12. С. 19–25.
57. Adler A. The Individual Psychology of Alfred Adler H. L. Ansbacher & R. R. Ansbacher (Eds.). New York, NY : Harper Torchbooks, 1956.
- 58.Bandura A. Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change.

- Psychological Review*. 1977. 84. P. 191–215.
59. Butler H., Haigh M. Psychotherapy and personality change / eds. Rogers C., Pymond H. Chicago, 1954.
60. Coopersmith S. The antecedents of self-esteem. San Francisco, 1967. 216 p. 208. Crowne D. P., Marlowe D. A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*. 1960. Vol. 24 (4). P. 349–354.
61. Deci E. L., Ryan R. M. Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health. *Canadian Psychology*. 2008. Vol. 49. P. 182–185.
62. Dickstein E. Self and self-esteem. Theoretical foundations and their implications for research. *Thuman Development*. 1977. Vol. 20. P. 129–140.
63. Gordon C. Systemic senses of self. *Sociometry*. 1968. V. 38. P. 161-177
64. Hoge D., McCarthy J. Influence of individual and group identity salience in the global self-esteem of youth. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1984. V. 47. P. 403-414
65. Kaplan H. B. Deviant behavior and self-enhancement in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*. 1978. Vol. 7. № 3. P. 253–278.
66. Kaplan H. B. Self-Attitudes and Deviant Behavior. Pacific Palisades, Calif., 1975. 309 p.
67. Kaplan H. Deviant behaviour in defence of self. New York, 1980. 256 p.
68. Leahy R. L., Huard C. Role-Taking and Self-Image Disparity In Children. *Developmental Psychology*. 1976. № 12 (6). 341 p.
69. Mead G. H. Mind Self & Society. The Definitive Edition / edited by Charles W. Morris. Annotated Edition by Daniel R. Huebner and Hans Joas, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2015. 536 p.
70. Meichenbaum D. Cognitive-behavior modification: An integrative approach. 213 New York : Plenum, 1977. 261 p.
71. McClelland D., Atkinson J., Clark B., Lowell E. The achievement motive. Appleton-Century-Crofts. New York, 1953. 384 p.

72. Murray H. A. Explorations in Personality. *Oxford Univer. Press.* New York, 1938. P. 164.
73. Oberst U. E., Stewart A. E. Adlerian Psychotherapy: An Advanced Approach to Individual Psychology. New York : Brunner-Routledge, 2003. 235 p.
74. Parsons T. The Theory of Human Behavior in its Individual and Social Aspects. *The American Sociologist.* 1996. Vol. 27. № 4. P. 13–23.
75. Rogers C. R., Dymond R. F. Psychotherapy and personality change. Chicago, 1954. 344 p.
76. Rogers C. R. What understanding and acceptance mean to me. *Journal of Humanistic Psychologist.* 1995. Vol. 35. № 4. P. 7–22.
77. Rosenberg M. Society and adolscent self-image. Princeton, 1965. 340 p.
78. Salovey P., Stroud L. R., Woolery A., Epel E. S. Perceived emotional intelligence, stress reactivity, and symptom reports: Further explorations using the Trait Meta-Mood Scale. *Psychology and Health.* 2002. Vol. 17 (5). P. 611–627.
79. Shavelson R., Hubner J., Stanton G. Self-concept: Validation of construct interpretation. *Review of educational research.* 1976. V. 46. P. 407-441
80. Stroianovska, O., Dolynska, L., Shevchenko, N., Andriashyna, N., Melnyk, I., & Tsybuliak, N.. The Influence of the Professional Orientation of Students of Different Gender on Their Ideas of Happiness. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2020 11(3), 51-71. <https://doi.org/10.18662/brain/11.4/141>
81. Wells L., Marwell G. Self-esteem. Its conceptualization and measurement. Beverly Hills, Calif : Sage publications. New York, 1976. 290 p.